

ΑΡΘΟΥΡ ΚΑΙΣΛΕΡ

ΤΟ ΜΗΔΕΝ ΚΑΙ ΤΟ ΑΠΕΙΡΟ

Μετάφραση
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΠΠΑΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Σημείωμα του μεταφραστή

11

Η πρώτη ανάκριση

17

Η δεύτερη ανάκριση

133

Η τρίτη ανάκριση

218

Αυτό το δημιούργημα της γραμματικής

312

Τα πρόσωπα του βιβλίου είναι φανταστικά. Οι ιστορικές συνθήκες που καθόρισαν τις πράξεις τους είναι αληθινές. Η ζωή του ήρωα, του Ν. Σ. Ρουμπάσοφ, είναι μια σύνθεση απ' τη ζωή περισσότερων ανθρώπων που υπήρξαν θύματα των λεγόμενων Δικών της Μόσχας. Το βιβλίο είναι αφιερωμένο στη μνήμη κάποιων απ' αυτούς, τους οποίους είχα γνωρίσει προσωπικά.

Παρίσι, Οκτώβριος 1938-Απρίλιος 1940

Εκείνος που εγκαθιδρύει δικτατορία και δεν εξοντώνει τον Βρούτο, ή εκείνος που θεμελιώνει δημοκρατία και δεν εξοντώνει τους γιους του Βρούτου, δεν θα παραμείνει για πολύ στην εξουσία.

Μακιαβέλλι, *Λόγοι*

Άνθρωπε, άνθρωπε! Δεν ζει κανείς δίχως οίκτο.

Ντοστογιέφσκι, *Έγκλημα και τιμωρία*

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗ

Το *Μηδέν και το άπειρο*, ένα απ' τα εμβληματικά βιβλία του 20ού αιώνα, γράφτηκε στο διάστημα 1938-1940 (κυρίως τους τελευταίους μήνες του 1939), στο Παρίσι, όπου ζούσε τότε ο Άρθουρ Καίσλερ. Είχε προηγηθεί η περιπέτειά του στην Ισπανία, το 1937, όταν καταδικασμένος σε θάνατο μετά τη σύλληψή του απ' τις δυνάμεις του Φράνκο, γλίτωσε την τελευταία στιγμή την εκτέλεση λόγω «ανταλλαγής» του με μια επιφανή κρατούμενη των Δημοκρατικών.

Τον Αύγουστο του 1939, ο Χίτλερ και ο Στάλιν υπέγραψαν το Γερμανο-Σοβιετικό Σύμφωνο, πιο γνωστό ως Σύμφωνο Ρίμπεντροπ-Μολότοφ. Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς, λίγο μετά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σε εφαρμογή μυστικού πρωτοκόλλου που συνόδευε το Σύμφωνο, Γερμανία και Σοβιετική Ένωση διαμέλισαν –για τέταρτη φορά στην ιστορία της– την Πολωνία ενώ η Σοβιετική Ένωση είχε ήδη «καταπιεί» και τις τρεις χώρες της Βαλτικής (Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία).

Για τον Καίσλερ, μέλος του Κ.Κ. Γερμανίας από το 1931 έως το 1938, αυτή θα είναι η σταγόνα που θα ξεχειλίζει το ποτήρι. Οι αμφιβολίες του για τον ρόλο του Στάλιν, αλλά και της Σοβιετικής Ένωσης γενικότερα, χρονολογούνται ήδη απ' τις αρχές της δεκαετίας του 1930. Τότε, η πολιτική που ακολούθησε η Κομμουνιστική Διεθνής, η Κομιντέρν, στη Γερμανία θα συμβάλει σημαντικά

—μαζί, βέβαια, με άλλους παράγοντες— στην άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία. Σύντομα, όταν οι Ναζί θα θέσουν εκτός νόμου όλα τα άλλα κόμματα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, όταν κομμουνιστές και σοσιαλδημοκράτες θα στοιβάζονται από κοινού στις φυλακές του εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος, θα φανεί με τον πιο οδυνηρό τρόπο πόσο μυωπική και εσφαλμένη ήταν η εκτίμηση της Κομιντέρν ότι η κομμουνιστική επανάσταση στη Γερμανία «δεν θα αργούσε» και ότι κύριο εμπόδιο για αυτή την εξέλιξη ήταν οι σοσιαλδημοκράτες («σοσιαλφασίστες» τούς αποκαλούσαν οι κομμουνιστές, την ίδια ακριβώς περίοδο που ο Χίτλερ έκανε το ένα βήμα μετά το άλλο προς την εξουσία).

Με βάση, λοιπόν, το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ-Μολότοφ, αυτή «τη σταγόνα που ξεχείλισε το ποτήρι» του Καίσλερ, η Σοβιετική Ένωση θα παραμείνει ουδέτερη όλη την πρώτη περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, υποστηρίζοντας —και καλώντας και τους όπου Γης κομμουνιστές να πράξουν το ίδιο— ότι ο πόλεμος «είναι ενδοϊμπεριαλιστική διαμάχη» και «δεν αφορά το προλεταριάτο». Η στάση αυτή θα αλλάξει μόλις τον Ιούνιο του 1941, σχεδόν δύο χρόνια αργότερα, όταν ο Χίτλερ θα επιτεθεί στην έως τότε σύμμαχό του Σοβιετική Ένωση. Τότε —και μόνον τότε— θα αλλάξει η γραμμή πλεύσης των κομμουνιστικών κομμάτων. Στο εξής θα γίνεται λόγος για «υπεράσπιση της ΕΣΣΔ από τη ναζιστική επίθεση», για «συμπαράταξη όλων των αντιφασιστικών δυνάμεων» κ.λπ.

Εκείνους λοιπόν τους μήνες, τους τελευταίους του 1939 και τους πρώτους του 1940, όταν ο πόλεμος είχε μεν αρχίσει αλλά στο μέτωπο επικρατούσε η παράξενη απραξία που ονομάστηκε αργότερα «ψευτοπό-

λεμος» (La drôle de guerre, The phoney War), ο Καίσιερ θα ολοκληρώσει το μυθιστόρημα που είχε αρχίσει να γράφει το 1938, μετά και την τελευταία απ' τις λεγόμενες Δίκες της Μόσχας. Η παλιά φρουρά των Μπολσεβίκων, ηγέτες του Κόκκινου Στρατού όπως ο Τουχατσέφσκι, καθώς και πολλά ακόμα στελέχη του σοβιετικού καθεστώτος, θα καταδικαστούν σε θάνατο σε αυτές τις «δίκες» και θα εκτελεστούν, κατά κανόνα με την κατηγορία του «σαμποτάζ εναντίον της χώρας τους» και της «συνωμοσίας με ξένες Δυνάμεις».

Όταν, λοιπόν, ο Καίσιερ ολοκληρώνει το μυθιστόρημά του, στις αρχές του 1940, έχει ήδη δει το καθεστώς που κάποτε ενσάρκωνε γι' αυτόν –όπως και για εκατομμύρια κομμουνιστές– την ελπίδα για το μέλλον αφενός «να τρώει τα καλύτερα παιδιά του» και αφετέρου να συμμαχεί με τον Χίτλερ, ολετήρα –μεταξύ άλλων– των κάποτε συντρόφων του συγγραφέα.

Τότε ο Καίσιερ θα δώσει την τελική μορφή στον ήρωά του, τον Νικολάι Σεμιόνοβιτς Ρουμπάσοφ. Στο πρόσωπο του Ρουμπάσοφ κάποιοι έχουν αναγνωρίσει τον Ζηνόβιεφ, κάποιοι τον Μπουχάριν ενώ άλλοι πάλι τον Ράντεκ ή τον Ρακόφσκι. Είναι, όμως, μάλλον προφανές πως στον Ρουμπάσοφ συμπυκνώνονται και συναιρούνται χαρακτηριστικά αρκετών απ' τα ιστορικά στελέχη των Μπολσεβίκων, θυμάτων όλων της σταλινικής θηριωδίας. Άλλωστε, όπως αναφέρει στην προμετωπίδα του βιβλίου ο Καίσιερ, κάποια απ' αυτά τα στελέχη τα είχε γνωρίσει και προσωπικά. Ας μην ξεχνάμε ότι και ο δικός μας Τσίρκας, όταν κάποιοι του έθεταν το ερώτημα ποιος είναι «το Ανθρωπάκι», στην τριλογία *Ακυβέρνητες πολιτείες*, απαντούσε ότι για τον λογοτεχνικό αυτόν ήρωά του είχε αντλήσει

στοιχεία από περισσότερα του ενός κομματικά στελέχη με τα οποία είχε διασταυρωθεί κατά τη μακρά θητεία του στο ΚΚΕ.

Το *Μηδέν και το Άπειρο* θα γραφτεί αρχικά απ' τον Καίσλερ στα γερμανικά, με τον τίτλο *Sonnenfisternis* (= Έκλειψη ηλίου). Στις αρχές του 1940, η τότε σύντροφός του, αγγλίδα γλύπτρια Daphne Hardy, θα το μεταφράσει στα αγγλικά. Τον Μάιο του 1940, λίγο πριν απ' την κατάρρευση της Γαλλίας, η Hardy θα καταφέρει να φύγει για την Αγγλία, παίρνοντας μαζί της και τα χειρόγραφα του βιβλίου. Την ίδια εποχή, ο Καίσλερ, αφού πρώτα θα έχει κρατηθεί για λίγο σε στρατόπεδο προσφύγων στη νότια Γαλλία, θα καταταγεί στη Λεγεώνα των Ξένων και θα καταφέρει να φτάσει στη Λισαβόνα, περιμένοντας την ευκαιρία να φύγει κι αυτός για την Αγγλία. Εκεί θα τον βρει η –ανυπόστατη, όπως αποδείχθηκε– είδηση ότι το πλοίο που μετέφερε τη Hardy βυθίστηκε και ότι το χειρόγραφο, προφανώς, χάθηκε. Έπειτα και από μια (αμφιλεγόμενη) απόπειρα αυτοκτονίας, ο Καίσλερ θα καταφέρει, τελικά, να φτάσει στην Αγγλία. Εκεί, το μυθιστόρημά του θα εκδοθεί για πρώτη φορά, στα τέλη του 1940, με τον τίτλο *Darkness at Noon* (= Σκοτάδι του μεσημεριού). Όσο για τον τίτλο *Το μηδέν και το άπειρο*, αυτός οφείλεται στους Γάλλους – το βιβλίο θα εκδοθεί στη Γαλλία το 1945, με τον τίτλο *Le Zéro et l'Infini*.

Η επιτυχία του μυθιστορήματος του Καίσλερ θα είναι σχεδόν ακαριαία. Από τότε και έως σήμερα έχει μεταφραστεί σε δεκάδες γλώσσες και έχει γνωρίσει άπειρες επανεκδόσεις. Στην Ελλάδα, το *Μηδέν και το άπειρο* θα κυκλοφορήσει για πρώτη φορά το 1960, απ' τις πρωτο-

ποριακές για την εποχή τους εκδόσεις Γαλαξίας, του εκδοτικού συγκροτήματος της *Καθημερινής*, μεταφρασμένο (με τους όρους, τη γλώσσα και τα μεταφραστικά δεδομένα της εποχής, αλλά πάντως «λειτουργικά») απ' τον συγγραφέα Αλέξανδρο Κοτζιά.

Αυτό θα είναι και το πρώτο βιβλίο του Καίσλερ που θα μεταφραστεί στα ελληνικά – αν δεν κάνω λάθος. Σύμφωνα θα ακολουθήσει η συλλογή δοκιμίων του με τον τίτλο *Ο κομισάριος και ο γιόγκι*, επίσης απ' τις εκδόσεις Γαλαξίας και επίσης σε μετάφραση Αλ. Κοτζιά, καθώς και η *Ισπανική διαθήκη*, χρονικό της «περιπέτειάς» του στην Ισπανία το 1937, απ' τις εκδόσεις Ωκεανίδα (τότε, της πολύπλαγκτης και ακαταπόνητης Τούλας Δρακοπούλου). Αργότερα, και κυρίως κατά τη δεκαετία του 1980, θα υπάρξουν ελληνικές εκδόσεις όλων σχεδόν των βιβλίων του Καίσλερ, κυρίως απ' τις εκδόσεις Χατζηνικολή.

Διαβάζω ότι σε ψηφοφορία μεταξύ ειδικών το *Μηδέν και το άπειρο* έχει καταταγεί στην 8η θέση μεταξύ των εκατό πιο σημαντικών βιβλίων που γράφτηκαν τον 20ό αιώνα στην αγγλική γλώσσα. Ανεξάρτητα απ' το πόση σημασία δίνει κανείς στις όποιες ψηφοφορίες και στις όποιες λίστες, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Ρουμπάσοφ είναι –και θα παραμείνει– ένας απ' τους εμβληματικούς λογοτεχνικούς ήρωες του 20ού αιώνα, δίπλα στον Γιόζεφ Κ. του Κάφκα, τον Λεοπόλδο Μπλουμ του Τζόις, τον Μερσώ στον *Ξένο* του Καμύ, τον Ματιέ των *Δρόμων της ελευθερίας* του Σαρτρ, τον Ουίνστον Σμιθ του Όργουελ, τους Μπουεντία του Μάρκες, και άλλους.

Όσο για τα θέματα που τίγονται –και εν πολλοίς τέμνονται– στο βιβλίο του Καίσλερ, όπως της σχέσης μέσω

και σκοπού, της πολιτικής στράτευσης, της ηθικής συνείδησης, της αυταξίας του ατόμου, αυτά θα παραμένουν πάντοτε επίκαιρα. Σελίδες όπως αυτές των διαλόγων του Ρουμπάσοφ με τους (διαδοχικούς) ανακριτές του, τον Ιβανόφ και τον Γκλέτκιν, αποτελούν κείμενα ανθολογίας αυτού που αποκαλούμε συνήθως «μυθιστόρημα ιδεών». Όπως, επίσης, αποτελούν και αναντικατάστατα σημεία αναφοράς για όποιον θέλει να καταλάβει πώς κάποιοι άνθρωποι έφτασαν στο σημείο, στη Σοβιετική Ένωση αλλά και σε άλλες χώρες της ανατολικής Ευρώπης αργότερα, να ομολογούν εγκλήματα... που δεν διέπραξαν ποτέ.

Η ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΚΡΙΣΗ

1

Κανένας δεν κυβερνάει αθώα.

ΣΑΙΝ-ΖΥΣΤ

Η ΠΟΡΤΑ ΤΟΥ ΚΕΛΙΟΥ έκλεισε με θόρυβο πίσω απ' τον Ρουμπάσοφ.

Έμεινε για λίγο γερμένος στην πόρτα και άναψε τσιγάρο. Στο κρεβάτι, δεξιά του, υπήρχαν δυο καθαρές κουβέρτες· το στρώμα έδειχνε να έχει γεμιστεί με άχυρο πρόσφατα. Ο νιπτήρας, αριστερά του, δεν είχε τάπα, αλλά η βρύση λειτουργούσε. Τη βούτα, δίπλα στον νιπτήρα, την είχαν απολυμάνει πρόσφατα· δεν μύριζε. Οι τοίχοι, και στις δυο πλευρές του κελιού, ήταν από συμπαγή τούβλα, ώστε να πνίγεται ο ήχος από ενδεχόμενους χτύπους· ωστόσο, τα σημεία όπου περνούσαν οι σωλήνες της θέρμανσης και της αποχέτευσης ήταν απλώς σοβατισμένα, κι έτσι οι ήχοι μπορούσαν να ακούγονται – μάλιστα, ο σωλήνας της θέρμανσης έδειχνε να είναι και καλός αγωγός του ήχου. Το παράθυρο άρχιζε απ' το ύψος των ματιών· μπορούσες να δεις κάτω στην αυλή, χωρίς να χρειάζεται να σηκωθείς στις μύτες κρατώντας τα κάγκελα. Έως εδώ, όλα έδειχναν εντάξει.

Ο Ρουμπάσοφ χασμουρήθηκε· έβγαλε το σακάκι του,

το δίπλωσε, και το ακούμπησε στο στρώμα, σαν προσκέφαλο. Κοίταξε έξω, στην αυλή. Το χιόνι στραφτάλιζε κιτρινωπό, καθώς φωτιζόταν τόσο απ' το φεγγάρι όσο και απ' το φως των φαναριών. Ένα στενό μονοπάτι, απ' το οποίο είχαν φτυαρίσει το χιόνι, έφερε γύρω την αυλή, παράλληλα με τον εξωτερικό τοίχο· προοριζόταν για το καθημερινό ξεμούδιασμα των κρατουμένων. Δεν είχε χαράξει ακόμη· τα αστέρια, που εξακολουθούσαν να λάμπουν, διακρίνονταν σαφώς, παγερά, δίχως το φως των φαναριών να επηρεάζει τη λάμψη τους. Στον προμαχώνα του εξωτερικού τοίχου, απέναντι απ' το κελί του Ρουμπάσοφ, ένας στρατιώτης, με το όπλο κρεμασμένο λοξά στο στήθος, έκανε την ίδια πάντα διαδρομή, πέρα δώθε. Χτυπούσε με δύναμη το πόδι του στο κάθε βήμα, σαν να έκανε παρέλαση. Πότε πότε, το κιτρινωπό φως των φαναριών άστραφτε στην ξιφολόγχη του.

Ο Ρουμπάσοφ έβγαλε τα παπούτσια του χωρίς να απομακρυνθεί απ' το παράθυρο. Έσβησε το τσιγάρο που κάπνιζε, πέταξε τη γόπα στο πάτωμα, δίπλα στο κρεβάτι του, και, αφού πρώτα κάθισε για λίγο στο στρώμα, πλησίασε και πάλι στο παράθυρο. Στην αυλή επικρατούσε απόλυτη ησυχία· εκείνη τη στιγμή ο φρουρός άλλαξε για μια ακόμα φορά κατεύθυνση. Πάνω απ' τον πυργίσκο με το πολυβόλο, ο Ρουμπάσοφ διέκρινε μια λωρίδα του Γαλαξία.

Πέφτοντας στο κρεβάτι του, ο Ρουμπάσοφ τεντώθηκε και τυλίχτηκε με την κουβέρτα. Η ώρα ήταν πέντε το πρωί. Ήταν μάλλον απίθανο να σε ξυπνάνε εδώ, τον χειμώνα, πριν απ' τις επτά. Νύσταζε πολύ και, αφού το καλοσκέφτηκε, κατέληξε στο συμπέρασμα πως δεν θα τον έπαιρναν για ανάκριση πριν περάσουν τρεις-τέσσε-

ρις μέρες. Έβγαλε τα μικροσκοπικά του γυαλιά και τα ακούμπησε στο πλακόστρωτο, δίπλα στη σβησμένη γόπα· χαμογέλασε, και έκλεισε τα μάτια. Κάτω απ' τη ζέστη της κουβέρτας, ένιωσε προστατευμένος· για πρώτη φορά έπειτα από μήνες, δεν φοβόταν τα όνειρά του.

Λίγα λεπτά αργότερα, όταν ο φύλακας έσβησε το φως του διαδρόμου και κοίταξε στο κελί απ' τον ιούδα,¹ ο Ρουμπάσοφ, πρώην λαϊκός επίτροπος, κοιμόταν, με την πλάτη προς τον τοίχο. Το κεφάλι του ήταν ακουμπισμένο στο αριστερό του χέρι που, τεντωμένο, εξέίχε λίγο απ' το κρεβάτι· μόνο η παλάμη του κρεμόταν χαλαρή, κάνοντας κάποιες συσπάσεις.

2

Πριν από μία ώρα, όταν ο δύο άντρες του Λαϊκού Επιτροπάτου Εσωτερικών Υποθέσεων χτυπούσαν δυνατά την πόρτα του με σκοπό να τον συλλάβουν, ο Ρουμπάσοφ ονειρευόταν αυτό ακριβώς: ότι τον συλλαμβάνουν.

Τα χτυπήματα γίνονταν όλο και πιο δυνατά. Ο Ρουμπάσοφ προσπαθούσε να ανοίξει τα μάτια του. Είχε εξασκηθεί πώς να «βγαίνει» απ' τους επιβάτες του, καθώς η πρώτη φορά που τον συνέλαβαν επανερχόταν επί χρόνια στα όνειρά του, με την κανονικότητα ρολογιού που δείχνει την ώρα. Κάποιες φορές, με μεγάλη προσπάθεια, κατάφερνε να σταματήσει αυτό το ιδιότυπο ρολόι, να

1. Το παραθυράκι που επιτρέπει στον φύλακα να κοιτάζει μέσα στο κελί, αλλά και στον κρατούμενο να έχει μια ελάχιστη εικόνα του διαδρόμου έξω απ' το κελί του. (Σ.τ.μ).

«βγει» απ' το όνειρό του· αυτή τη φορά όμως, δεν τα κατάφερε. Οι προηγούμενες βδομάδες τον είχαν εξαντλήσει· ίδρωνε και κοντανάσαινε στον ύπνο του· το «ρολόι» δεν σταματούσε να δουλεύει, το όνειρο συνεχιζόταν.

Ονειρευόταν, όπως πάντα, ότι χτυπούσαν δυνατά την πόρτα του και ότι απέξω βρίσκονταν τρεις άντρες που είχαν έρθει να τον συλλάβουν. Μπορούσε να τους «δει» πίσω απ' την κλειστή πόρτα, να στέκουν απέξω, βροντώντας τα σανίδια. Φορούσαν ολοκαίνουργιες στολές, την άψογη ενδυμασία των πραιτοριανών της Δικτατορίας.² Στα πηλήκια και στα μανίκια είχαν τα διακριτικά τους: τον επιθετικά αγκυλωτό σταυρό. Στο ελεύθερο χέρι τους κρατούσαν μεγάλα, τρομακτικά, πιστόλια· οι εξαρτύσεις τους και οι μπότες τους μύριζαν καινούργιο πετσί. Τώρα πια, βρίσκονταν μέσα στο δωμάτιο, δίπλα στο κρεβάτι του. Οι δύο ήταν μεγαλόσωμα χωριατόπαιδα· ο τρίτος ήταν κοντός και χοντρός. Στέκονταν πλάι στο κρεβάτι του, με τα πιστόλια στο χέρι, βαριανασαίνοντας από πάνω του. Ανέπνεαν κανονικά, και μόνο η αναπνοή του κοντόχοντρου ήταν ασθματική. Τότε, κάποιος απ' το πάνω πάτωμα τράβηξε την τάπα του νιπτήρα και ακούστηκε το νερό να τρέχει στον εντοιχισμένο σωλήνα.

Ο μηχανισμός του «ρολογιού» ακουγόταν όλο και λιγότερο τακτικός. Τα χτυπήματα στην πόρτα του Ρουμπάσοφ έγιναν πιο δυνατά· οι άντρες που είχαν έρθει να τον συλλάβουν χτυπούσαν τότε ο ένας και τότε ο άλλος, φυσώντας συγχρόνως τα ξυλιασμένα τους χέρια για να τα ζεστάνουν. Ωστόσο, ο Ρουμπάσοφ δεν κατάφερε να ξυπνήσει, αν και ήξερε ότι θα ακολουθούσε μια ιδιαίτε-

2. Εννοεί, βέβαια, το χιτλερικό καθεστώς στη Γερμανία. (Σ.τ.μ.).

ρα δυσάρεστη σκηνή, με τους τρεις άντρες να στέκουν δίπλα στο κρεβάτι του ενώ εκείνος θα προσπαθούσε να φορέσει τη ρόμπα του. Όμως, το μανίκι είναι γυρισμένο το μέσα-έξω και δεν μπορεί να βάλει το χέρι του. Πασχίζει, αλλά μάταια, έως ότου νιώθει κάτι σαν παράλυση· δεν μπορεί να κουνηθεί, μολονότι όλα εξαρτώνται απ' το να καταφέρει να βάλει εγκαίρως το χέρι του στο μανίκι. Αυτή η βασανιστική ανημπόρια βαστάει μερικά δευτερόλεπτα, με τον Ρουμπάσοφ εν τω μεταξύ να βογκάει και να νιώθει κρύον ιδρώτα στους κροτάφους του ενώ τα δυνατά χτυπήματα στην πόρτα ταράζουν τον ύπνο του, σαν μακρινή τυμπανοκρουσία. Το μπράτσο του, κάτω απ' το μαξιλάρι, συσπάται σε μια πυρετώδη προσπάθεια να βρει το μανίκι της ρόμπας· τελικά, τη λύση έρχεται να δώσει το πρώτο βίαιο χτύπημα που δέχεται στο αφτί, με τη λαβή ενός πιστολιού...

Μ' αυτή τη γνώριμη αίσθηση του πρώτου χτυπήματος –απ' το οποίο και προέρχεται η βαρηκοΐα του–, αίσθηση που την είχε ζήσει εκατοντάδες φορές, ο Ρουμπάσοφ συνήθως ξυπνούσε. Για λίγο ακόμη εξακολουθούσε να νιώθει ρίγος ενώ το χέρι του, σφηνωμένο κάτω απ' το μαξιλάρι, συνέχιζε να ψάχνει απεγνωσμένα το μανίκι της ρόμπας. Κατά κανόνα, πριν ξυπνήσει εντελώς, έπρεπε να περάσει και απ' το τελευταίο, το χειρότερο, στάδιο: μια συγκεχυμένη, απροσδιόριστη αίσθηση πως αυτό το ξύπνημα ήταν το αυθεντικό όνειρο, και πως στην πραγματικότητα εξακολουθούσε να είναι ξαπλωμένος στο υγρό πλακόστρωτο του σκοτεινού κελιού, με τη βούτα στα πόδια του, και δίπλα στο κεφάλι του λίγο φωμί και την κανάτα με το νερό...

Κι αυτή τη φορά, για λίγα δευτερόλεπτα, επικράτησε

η ίδια κατάσταση σύγχυσης, η αβεβαιότητα αν το χέρι του, ψηλαφώντας, θα άγγιζε τη βούτα, ή θα γύριζε τον διακόπτη της λάμπας που υπήρχε δίπλα στο κρεβάτι του. Ύστερα, το φως ήρθε να διαλύσει την ομίχλη. Ο Ρουμπάσοφ ανάσανε βαθιά αρκετές φορές και, όπως κάποιος που βρίσκεται σε ανάρρωση, σταύρωσε τα χέρια στο στήθος του, απολαμβάνοντας το γλυκό συναίσθημα ότι είναι ελεύθερος και ασφαλής. Σκούπισε το κούτελό του και τη φαλακρή κορυφή του κεφαλιού του με το σεντόνι και, με την ειρωνική διάθεση που είχε ήδη αρχίσει να νιώθει και πάλι, έκλεισε το μάτι στην έγχρωμη φωτογραφία του Πρώτου,³ του ηγέτη του Κόμματος, που κρεμόταν απ' τον τοίχο, πάνω απ' το κρεβάτι του, όπως άλλωστε και απ' τον τοίχο όλων των γειτονικών δωματίων, πάνω, κάτω ή δίπλα απ' το δικό του· σε όλους τους τοίχους του κτιρίου, της πόλης, της απέραντης χώρας, για την οποία ο Ρουμπάσοφ είχε αγωνιστεί και είχε υποφέρει και η οποία τον έκλεινε τώρα και πάλι στην τεράστια, προστατευτική αγκαλιά της. Είχε πια ξυπνήσει για τα καλά· ωστόσο, τα δυνατά χτυπήματα στην πόρτα δεν έλεγαν να σταματήσουν.

3

Οι δυο άντρες που είχαν έρθει να συλλάβουν τον Ρουμπάσοφ έστεκαν στο σκοτεινό πλατύσκαλο και κουβέντιαζαν. Ο Βασίλι, ο θυρωρός, που τους είχε οδηγήσει μέχρι επάνω, στεκόταν στην ανοιχτή πόρτα του ασανσέρ,

3. Προφανώς, του Στάλιν. (Σ.τ.μ.).

τρέμοντας απ' τον φόβο του. Ήταν ένας λιπόσαρκος γέρος. Απ' τον σχισμένο γιακά της στρατιωτικής χλαίνης, που την είχε ρίξει όπως-όπως πάνω απ' το νυχτικό του, διακρινόταν μια μεγάλη κόκκινη ουλή, κάνοντάς τον να μοιάζει με χοιραδικό.⁴ Ήταν το κατάλοιπο ενός τραύματος στον λαιμό απ' την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου είχε πολεμήσει με το σύνταγμα παρτιζάνων του Ρουμπάσοφ. Όταν, αργότερα, ο Ρουμπάσοφ υπηρετούσε στο εξωτερικό, ο Βασίλι μάθαινε νέα του πότε-πότε απ' την εφημερίδα που του διάβαζε τα βράδια η κόρη του. Του είχε διαβάσει, μεταξύ άλλων, λόγους που είχε εκφωνήσει ο Ρουμπάσοφ σε διάφορα συνέδρια· ήταν μακροσκελείς και δυσνόητοι, έτσι που ο Βασίλι δεν κατάφερνε ποτέ να αναγνωρίσει σ' αυτούς τη «φωνή» του μικρόσωμου γενειοφόρου παρτιζάνου διοικητή του, ο οποίος ήξερε κάτι τόσο χαριτωμένες βλαστημίες ώστε ακόμα και η Παναγία του Καζάν θα χαμογελούσε ακούγοντάς τες. Συνήθως τον Βασίλι τον έπαιρνε ο ύπνος ακούγοντας να του διαβάζουν αυτούς τους λόγους· ξυπνούσε, ωστόσο, πάντα όταν η κόρη του έφτανε στις τελευταίες φράσεις και στις επευφημίες που τις συνόδευαν, ανεβάζοντας μάλιστα τον τόνο της φωνής της με επισημότητα. Σε κάθε αναφορά στις ζητωκραυγές «Ζήτω η Διεθνής», «Ζήτω η Επανάσταση», «Ζήτω ο Πρώτος», ο Βασίλι πρόσθετε απ' τα φυλλοκάρδια του «Αμήν», όμως πίσω απ' τα δόντια του ώστε να μην το ακούσει η κόρη του. Έπειτα, έβγαζε το πανωφόρι του, σταυροκοπιόταν

4. Χοιράδωση, και ο πάσχων χοιραδικός. Παλαιά ονομασία της χρόνιας φυματιώδους λεμφαδενίτιδας του τραχήλου· όταν υποχωρούσε, άφηνε μόνιμες ουλές. (Σ.τ.μ.).

κρυφά νιώθοντας ενοχές, και πήγαινε να πλαγιάσει. Πάνω απ' το κρεβάτι του κρεμόταν το πορτρέτο του Πρώτου, και δίπλα μια φωτογραφία του Ρουμπάσοφ όταν ήταν διοικητής του συντάγματος των παρτιζάνων. Αν την έβλεπαν αυτή τη φωτογραφία, το πιθανότερο ήταν ότι θα τον συλλάμβαναν κι εκείνον.

Στο κρύο και σκοτεινό κλιμακοστάσιο επικρατούσε απόλυτη ησυχία. Ο νεότερος απ' τους δυο άντρες του Λαϊκού Επιτροπάτου των Εσωτερικών πρότεινε να σπάσουν την κλειδαριά, πυροβολώντας την. Ο Βασίλι ακούμπησε στην πόρτα του ασανσέρ. Δεν είχε προλάβει να φορέσει σωστά τις μπότες του· τα χέρια του έτρεμαν τόσο ώστε δεν είχε καταφέρει να δέσει τα κορδόνια. Ο πιο μεγάλος στην ηλικία απ' τους δυο άντρες δεν συμφωνούσε να πυροβολήσουν· η σύλληψη έπρεπε να γίνει διακριτικά. Προσπάθησαν και οι δυο να ζεστάνουν τα ξυλιασμένα χέρια τους φυσώντας τα. Αμέσως μετά, άρχισαν να βροντάνε και πάλι την πόρτα· μάλιστα, ο νεότερος τη χτυπούσε με τη λαβή του περιστρόφου του. Από λίγους ορόφους πιο κάτω ακούστηκε η διαπεραστική φωνή μιας γυναίκας που διαμαρτυρόταν για τον θόρυβο. «Πες της να βγάλει τον σκασμό», είπε ο νεότερος άντρας στον Βασίλι. «Ησυχία· είναι οι αρχές», φώναξε εκείνος. Η γυναίκα σώπασε αμέσως. Ο νεαρός άλλαξε τότε τακτική και άρχισε να κλοτσάει την πόρτα με τις μπότες του· ο θόρυβος ακουγόταν σε όλο το κλιμακοστάσιο. Επιτέλους, η πόρτα υποχώρησε.

Τρεις άντρες στέκονταν δίπλα στο κρεβάτι του Ρουμπάσοφ: ο νεαρός με το πιστόλι στο χέρι, ο πιο ηλικιωμένος, ακίνητος σαν σε στάση προσοχής, και ο Βασίλι λίγο πιο πίσω, ακουμπώντας στον τοίχο. Ο Ρουμπάσοφ σκούπιζε ακόμη τον ιδρώτα απ' την κορυφή του κεφαλιού του· τους

κοίταξε με τα μυωπικά, νυσταγμένα μάτια του. «Πολίτη Νικολάι Σαλμάνοβιτς Ρουμπάσοφ, συλλαμβάνεσαι εν ονόματι του νόμου», είπε ο νεαρός. Ο Ρουμπάσοφ αναζήτησε τα γυαλιά του κάτω απ' το μαξιλάρι και ανασηκώθηκε λίγο. Τώρα που φορούσε πια τα γυαλιά του, τα μάτια του είχαν την έκφραση που ο Βασίλι και ο πιο ηλικιωμένος απ' τους δυο άντρες γνώριζαν από παλιές φωτογραφίες και χρωμολιθογραφίες. Ενώ ο πρεσβύτερος απ' τους δυο στεκόταν προσοχή, ο νεότερος, που είχε μεγαλώσει με άλλους ήρωες, έκανε ένα ακόμα βήμα προς το κρεβάτι· όλοι καταλάβαιναν πως ήταν έτοιμος να πει ή να κάνει κάποια χοντράδα, προκειμένου να κρύψει την αμηχανία του.

«Πιο πέρα το πιστόλι, σύντροφε», του είπε ο Ρουμπάσοφ. «Τι θέλετε, τελοσπάντων, από μένα;»

«Το άκουσες; συλλαμβάνεσαι!», είπε ο νεαρός. «Ντύσου και μην κάνεις φασαρία».

«Έχετε ένταλμα;» ρώτησε ο Ρουμπάσοφ.

Ο πιο ηλικιωμένος απ' τους δυο έβγαλε ένα χαρτί απ' την τσέπη του, το έδωσε στον Ρουμπάσοφ και στάθηκε πάλι προσοχή.

Ο Ρουμπάσοφ, αφού το διάβασε προσεκτικά, είπε:

«Έχει καλώς. Έτσι κι αλλιώς, ποτέ δεν καταλαβαίνει κανείς και πολλά απ' αυτά τα έγγραφα που να πάρει ο διάβολος!»

«Ντύσου γρήγορα», είπε ο νεαρός.

Ήταν πια φανερό πως η βανουσότητα δεν ήταν προποιητή, αλλά το φυσικό του. «Ωραία γενιά διαπλάσαμε!» σκέφτηκε ο Ρουμπάσοφ. Θυμήθηκε τις προπαγανδιστικές αφίσες όπου οι νέοι παρουσιάζονταν πάντοτε γελαστοί. Ένιωσε κουρασμένος. «Δώσ' μου τη ρόμπα μου αντί να κουνάς πέρα δώθε το πιστόλι σου», είπε στον νεαρό. Εκεί-

νος κοκκίνισε, αλλά έμεινε σιωπηλός. Ο πιο ηλικιωμένος έδωσε τη ρόμπα στον Ρουμπάσοφ, ο οποίος έβαλε το χέρι του στο μανίκι. «Αυτή τη φορά τουλάχιστον, τα κατάφερα», είπε χαμογελώντας βεβιασμένα. Οι τρεις άντρες που ήταν παρόντες δεν κατάλαβαν και δεν είπαν τίποτα. Τον παρατηρούσαν να σηκώνεται αργά-αργά απ' το κρεβάτι του και να μαζεύει τα τσαλακωμένα ρούχα του.

Έπειτα απ' τη διαπεραστική φωνή της γυναίκας, στο κτίριο επικρατούσε απόλυτη σιωπή· είχε, ωστόσο, κανείς την αίσθηση πως όλοι οι ένοικοι ήταν ξύπνιοι στο κρεβάτι τους, κρατώντας την αναπνοή τους.

Ακούστηκε τότε κάποιος να τραβάει την τάπα του νιπτήρα, στο πιο πάνω πάτωμα, και το νερό να τρέχει στον σωλήνα.

4

Στην εξώπορτα περίμενε το αυτοκίνητο με το οποίο είχαν έρθει οι δυο άντρες – αμερικάνικη μάρκα, καινούργιο. Ήταν ακόμη σκοτάδι. Ο οδηγός είχε ανάψει τα μεγάλα φώτα· όλοι γύρω κοιμόντουσαν, ή ίσως και να έκαναν ότι κοιμούνται. Μπήκαν μέσα: πρώτα ο νεαρός, έπειτα ο Ρουμπάσοφ, τελευταίος ο πιο ηλικιωμένος απ' τους δυο. Ο οδηγός, που φορούσε επίσης στολή, έβαλε μπροστά. Μόλις έστριψαν στη γωνία, η άσφαλτος τελείωσε. Βρίσκονταν πάντα στο κέντρο της πόλης· ολόγυρα υψώνονταν μεγάλα σύγχρονα κτίρια, εννέα ή δέκα ορόφων, αλλά οι δρόμοι παρέμεναν επαρχιακοί καρόδρομοι σκεπασμένοι από παγωμένη λάσπη, με μια λεπτή άχνη από χιόνι εδώ κι εκεί. Ο οδηγός πήγαινε αργά, σαν να έκαναν βόλτα,